

Släkthistoriska Studier

Publicerad av Genealogiska Föreningen | Published by the Genealogical Society of Sweden

Släkthistoriska Studier 2023:102

Trolle i Småland

Ofrälse trollar i Västra härad ca 1610–1730

Göran Sparrlöf

epost: goran.sparrlof@gmail.com

Publicerad den 13 maj 2023

DOI: 10.55797/yfh305 och ISSN 2004-3910

Öppen tillgång genom en Creative Commons CC BY 4.0 licens.

Copyright på artikeln tillhör författarna.

Publicerad på Kungliga Bibliotekets OJS-plattform publicera.kb.se.

Citera artikeln (exempel): Sparrlöf G., *Trolle i Småland: Ofrälse trollar i Västra härad ca 1610–1730*, Släkthistoriska Studier 2023:102.

Släkthistoriska Studier publiceras av Genealogiska Föreningen (org. nr. 802001-19643), Löfströms Allé 7, Sundbyberg. Kontakt: shs@genealogi.net

Trolle i Småland

Ofrälse trollar i Västra härad ca 1610–1730

Göran Sparrlöf

Publicerad 13 maj 2023

Bidrag till »Festskrift tillägnad Urban Sikeborg på hans 60-årsdag«

Att ofrälse personer med namnet Trolle tidigt förekommer på det småländska höglandet är känt sedan tidigare. Någon samlad bild finns ännu inte, men den här inventeringen av ofrälse trollar i Västra härad kan ses som ett bidrag till en sådan. Källmaterial som använts är i första hand mantalslängder, domböcker, kyrkböcker och militära rullor. Inventeringen visar att namnet Trolle i Västra härad var ett tillnamn, men inte ett släktnamn. Namnet har burits av ett begränsat antal individer, det har inte använts konsekvent och det har inte förts vidare till kommande generationer. Den till Västra härad inflyttade Elin Haraldsdotter Trolle faller dock utanför mönstret. Hon tillhörde en ofrälse trollesläkt i Sunnerbo härad och i hennes fall var Trolle ett släktnamn. Fadern, Harald Trolle, kan ha kommit från Östra härad på det småländska höglandet.

Det småländska höglandet, som grovt sett omfattar den östra halvan av Jönköpings län (se Bild 1), har vid flera tillfällen uppmärksammats för sitt bestånd av ofrälse personer som kallat sig Trolle. Trots mångas ihärdiga försök har det varit svårt att knyta ihop dem i släkt- och familjekonstellationer och ursprunget till trollenamnet är en olöst gåta och kommer förmodligen så att förbli. En person som kommit långt i forskningen är Mattias Johansson, som i skriften *Ofrälse trollar i Eksjö stad* kartlägger en borgarsläkt Trolle. Han ger också en översikt över hela höglandsområdet, men med särskild tyngd på Södra Vedbo härad samt förgreningar därifrån till Norra Vedbo härad och till angränsande delar av Östergötland. I dessa områden fram-

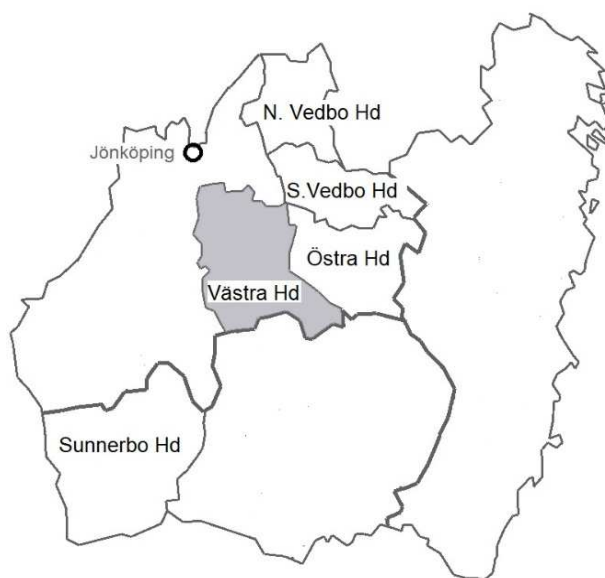

Bild 1. I texten nämnda härader.

tonar släktkonstellationer i vilka namnet Trolle blev ett släktnamn.¹ Med släktnamn menas i det följande ett namn med varaktighet, som används konsekvent och som signalerar tillhörighet till en bestämd släkt. I sådana fall där trollenamnet inte uppfyller dessa villkor kommer det att kallas tillnamn eller benämning. Någon grundmurad och heltäckande bild av trollarna på höglandet finns ännu inte.² Inventeringen som följer är dock ett bidrag till en sådan helhetsbild och det är trollar i Västra härad som kartläggs mellan cirka 1610 och 1730.

Tidigt kända trollar i Västra härad

De tidigast påträffade trollarna i Västra härad är ryttarna Sven Trolle i Gudmundsås i Bäckaby socken, Sven Trolle i Fagerhult i Malmbäcks socken, Per Nilsson Trolle i Lökaryd i Södra Solberga socken och Per Trolle i Moboda i Nydala socken (se Bild 2). Källornas uppgifter om dem är torftiga och ingen av dem kan inplaceras i några familjesammanhang.

Ryttaren Sven Trolle kan beläggas 1613–1615 och de två första åren fanns han i någon av skattegårdarna i Gudmundsås i Bäckaby socken. Där nämns han 1613 i en uppbörds-längd till Älvsborgs lösen, men bara med förnamnet.³ Om tiondelängderna, längderna över den årliga räntan och det småländska rytteriets manskapsrullor läggs bredvid varandra och läses tvärsöver, då framträder Sven Trolle tydligt som skattebonde och ryttare 1613 och 1614.⁴ Följande år saknas han i Gudmundsås, men däremot finns en ryttare Sven Trolle i kronogården Barkaryd i grannsocknen Ramkvilla.⁵ Mest troligt är att de två ryttarna är identiska med varandra.

Ytterligare en ryttare Sven Trolle hittas i en rulla från den 20 mars 1628. Den innehåller namn på nyantagna ryttare och den här Sven Trolle bodde i Fagerhult i Malmbäcks socken.⁶ Någon rulla från 1629 finns inte och i de följande rullorna heter Fagerhults ryttare Sven Bengtsson.⁷ Om denne är identisk med Sven Trolle är obekant. Vid ytterligare en titt i rullan från 1628 står omedelbart ovanför Sven Trolle namnet Sven i Fagerhult. En tolkning av detta är att den förstnämnde var den rustande bonden och att Sven Trolle var hans sventjänare, det vill säga lejda ryttare.

Per Nilsson Trolle är tidigast identifierad i en boskapslängd från 1631, men utan tillnamnet Trolle. Han var bosatt i frälsehemmanet Lökaryd i Södra Sol-

Bild 2. I texten nämnda socknar i Västra härad.

¹ Johansson (2019).

² Färska framställningar är, förutom Johansson, Sparrlöf (1992), Sparrlöf (2018) och Sparrlöf (2022).

³ RA, Älvsborgs lösen 27 (opaginerade; RA bildid: A0066031_00124 och A0066031_00279).

⁴ RA, Smålands handlingar 1613:14, faskikel 2, tiondelängd (fol. 15) och faskikel 6, årlig ränta (fol. 15); 1614:3, faskikel 3, tiondelängd (fol. 15); 1615:11, faskikel 1, årlig ränta (fol. 8); 1614:3, faskikel 3, längd över ryttare i Arvid Drakes fana (opaginerad; RA bildid: A0048119_00318).

⁵ Smålands handlingar 1615:11, faskikel 4, längd över ryttare i Arvid Drakes fana (opaginerad; RA bildid: A0048146_00202).

⁶ KrA, Rullor 1629:1 (fol. 76).

⁷ Rullor 1632:1 (fol. 124v) och 1633:2 (fol. 59v).

berga socken.⁸ Sockentillhörigheten och fadersnamnet gör att Per Nilsson Trolle kan misstänkas vara bror till löjtnant Måns Nilsson Trolle i Knutstorp (se nedan). Per Nilsson i Lökaryd antogs som ryttare i det småländska kavalleriet 1632, men i en rulla från 1634 har överstrykningar och ändringar gjorts. Gårdsnamnet är ändrat till Målen, som ligger i Ramkvilla socken, och namnet Trolle har tillfogats.⁹ Att Per Nilsson Trolle hade bosatt sig i Målen, som var ett kyrkohemman, visas av 1635 års dombok och av jordeböckerna.¹⁰ Tidpunkten för hans avgång från det militära är oklar, men den sista mönstringen som han deltog i hölls i Torgau den 16 april 1637.¹¹ Sedan försvinner han ur rullorna, men i en mantalslängd från 1640 kallas han fortfarande ryttare. Där finns också namnet på hustrun som hette Kerstin Gudmundsdotter. Per Trolle finns också i mantalslängder från 1643 och 1646, men nu heter hustrun Brita Nilsson.¹²

Ännu en Per Trolle hittas bland smålandsryttarna. Han nämns i rullorna mellan 1638 och 1641 och red för Moboda i Nydala socken.¹³ I jordeböckerna är Moboda upptaget som ett klosterhemman, vilket i realiteten betyder krono. Per nämns endast med förnamnet, men han står som åbo i jordeböcker från 1639, 1641 och 1645. Mantalslängderna, som är en säkrare källa än jordeböckerna vid personforskning, börjar 1643 och i dem är ingen Per eller Per Trolle införd. Märkligt är att Per Trolle kallas nyantagen ryttare i 1641 års jordebok, men det kan också vara ryttaren Simon Persson som åsyftas.¹⁴ En möjlighet som övervägts är om Per Trolle och Per Nilsson Trolle var samma person, men deras boendorter överlappar delvis varandra.

Måns Nilsson Trolle i Knutstorp, Bäckaby socken

Löjtnant *Måns Nilsson* i Knutstorp avled den 29 juni 1695 och begravdes i Bäckaby kyrka (se Bild 3). I socknens dödlängd är följande antecknat om honom:

[...] Leutnampten Måns Nilsson i Knutztorp, född af Ehrliga föräldrar i Solbärga Sochn, hoos sina föräldrar i 22 åhr, i Tydska krijget Ryttare i 25 åhr, sedermera för ryttare tiänt i Skåniska krijget och i Norge Corporal några åhr, och leutnampt 1 åhr. Inträdde i Echtenskap medh h. Catharina Hemmingzdotter och medh henne lefde i Echtenskap 30 åhr, aflat under warande Echtenskap 7 barn. Effer hennes död inträdde i Echtenskap medh Elisabeth Jonsdotter för 14 åhr sedan. Siuk af ålderdombs svagheter i några åhr, död den 29 junii ætas 86 åhr, begrafwen wedh Sånghuuset.

Något som inte nämns är att Måns Nilsson även hade kallats Trolle. Det finns emellertid endast några få exempel på detta. Han kallas Trolle i rullor från 1657 och 1658 samt »löjtnant Trolle« i 1694 och 1695 års mantalslängder.¹⁵ Måns Nilsson föddes enligt dödlängden i Södra Solberga socken omkring 1609, men ur domböckerna kan även åren 1606 och 1613 extraheras.¹⁶ En ledtråd om hans ursprung lämnas i ett tingsprotokoll från 1681. Då

⁸ RA, Boskaps- m. fl. längder, Småland 32 (fol. 6v).

⁹ Rullor 1634:1 (fol. 63).

¹⁰ ValA, Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:27, Västra häradsrätt 5 maj 1635, § 38; RA, Jordeböcker, Jönköpings län 8 (fol. 224), 11 (fol. 490) och 14 (s. 446). Han finns inte kvar i 1645 års jordebok.

¹¹ Rullor 1637:3 (fol. 117v).

¹² RA, Mantalslängder Jönköpings län 1 (fol. 2v) och 4 (s. 555).

¹³ Rullor 1638:11 (fol. 33), 1639:22 (opaginerad; RA bildid: A0053388_00062), 1640:6 (fol. 25) och 1641:7 (fol. 31).

¹⁴ Jordeböcker, Jönköpings län 11 (fol. 511), 14 (s. 486) och 18 (s. 530).

¹⁵ Rullor 1657:1 (fol. 314 och 365) och 1658:3 (fol. 227); Mantalslängder, Jönköpings län 51 (fol. 368) och 52 (fol. 878).

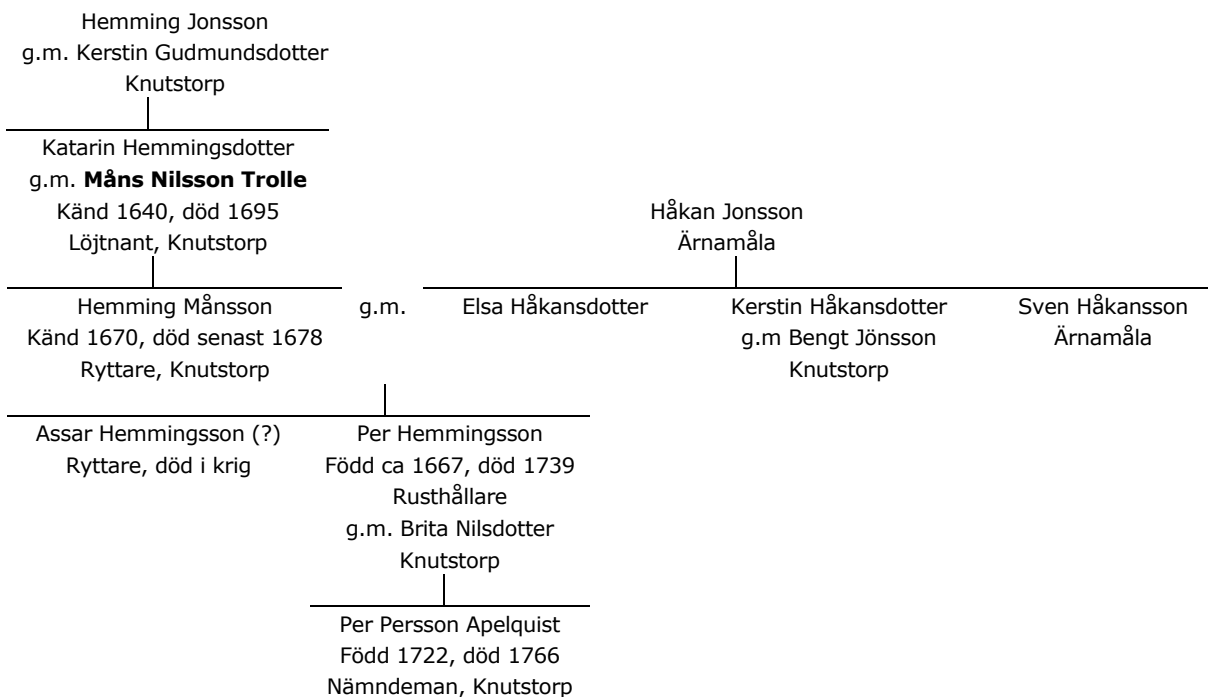
¹⁶ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:61, Västra häradsrätt 22–28 februari 1681 (fol. 7v) och EVIIAAAC:63, Västra häradsrätt 16–21 februari 1693 (fol. 27).

avhandlades en tvist om Erikstorp i Södra Solberga och Måns Nilsson uppträdde som vittne. Hans kunskaper om gården förklarades med att han »dher näst till födder ähr». ¹⁷ Den närmast liggande byn är Simonsryd. Där fanns 1638 och 1639 en ryttare som hette Måns Nilsson ¹⁸ och som kanske var son till skattebonden Nils i Simonsryd, nämnd 1608 och 1611. ¹⁹ I rullan från 1639 är Måns Nilsson i Simonsryd överstruken, men i en mantalslängd från 1640 finns en namne i Knutstorp i Bäckaby. Han var ingift i gården, hustrun hette Katarina Hemmingsdotter och svärföräldrarna Hemming Jonsson och Kerstin Gudmundsdotter. De var ensamägare till hela hemmanet. ²⁰ Måns Nilsson i Knutstorp var ryttare 1643, ²¹ men då rullor saknas för de närmast föregående åren kan han ha ridit tidigare. Om Måns Nilsson i Simonsryd och Måns Nilsson i Knutstorp var samma person kan man inte säkert veta, men åtminstone den senare är identisk med Måns Nilsson Trolle (se Tabell 1).

Bild 3. Bäckabys gamla kyrka flyttades vid sekelskiftet 1900 till stadsparken i Jönköping. Hundra år senare totalförstördes den, med inventarier och allt, i en brand som anlagts av två satanister. Bildkälla; Wikimedia Commons.

Tabell 1. Knutstorp i Bäckaby. Endast personer som omtalas i texten finns med i släkttavlan.

¹⁷ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAC:61, Västra häradsrätt 25 februari 1681 (fol. 7v).

¹⁸ Rullor 1638:11 (fol. 32v) och 1639:11 (opaginerad; RA bildid: A0053388_00062).

¹⁹ Smålands handlingar 1608:10, faskikel 1, årlig ränta (fol. 16) och 1611:12, faskikel 2, årlig ränta (s. 26).

²⁰ RA, Länsräkenskaper, Jönköpings län 19 (fol. 4v).

²¹ Rullor 1643:7 (fol. 25v).

Måns Nilsson och Katarina Hemmingsdotter bodde senast 1647 i Lilla Götestorp i Södra Solberga, men 1656 var de tillbaka i Knutstorp.²² Då var de sedan några år tillbaka ägare till halva gården genom köp från svärfadern.²³ Katarina Hemmingsdotter avled 1680 eller 1681, ty vid något tillfälle under den perioden gavs testamentspengar efter henne till Bäckabys kyrka.²⁴ Dödsfallet syns inte i mantalslängderna och Måns Nilsson gifte således om sig med Elisabet Jonsdotter inom ett år. Enligt dödlängden föddes sju barn i Måns Nilssons första äktenskap, men endast sonen Hemming Månsson är någorlunda känd (se nedan). Två systrar till honom glimtar dock fram. Maria nämns i 1681 års mantalslängd och en annan syster var gift med sventjänaren Lars Persson i Knutstorp. Han finns mellan 1662 och 1669 i rullorna.²⁵

Om Måns Nilssons militära levnadslopp kan sägas att han blev profoss 1644, korpral 1650 och löjtnant 1657. Som sådan kallas han Trolle. Att i ett enda steg befordras från korpral till löjtnant tillhör inte det vanliga. Förklaringen kan vara att Sverige låg i krig och att smålandskavalleriet vid den här tiden utökades med fyra tillfälliga kompanier och till dem behövdes befäl.²⁶ Tiden som löjtnant blev dock kortvarig och efter 1659 finns Måns Nilsson Trolle inte kvar som stridande i rullorna.²⁷ Däremot började han rusta och ovannämnde Lars Persson var en av hans sventjänare.

Ägarförhållandena i Knutstorp genomgick en turbulent period efter svärfadern Hemming Jonssons död. Hans hustru, som nu hette Elin Svensdotter, krävde vid sommaringet 1669 att mannens arvingar, av vilka endast Måns Nilsson namnges, skulle utbetala hennes morgongåva. Resultatet blev att arvingarna inte fick tillgång till arvet förrän änkan fått sitt.²⁸ Vad som sedan hände med gården går knappast att reda ut. I 1669 och 1670 års domböcker finns inte mindre än fem uppbud på helor och halvor i Knutstorp, men ingen information lämnas om dem.²⁹ Intrycket är dock att Måns Nilsson blivit åtminstone delägare i gården. Hans hustru Katarina Hemmingsdotter hade ju varit arvsberättigad i den. Dessutom sålde Måns Nilsson halva Knutstorp den 10 oktober 1684 för att kunna betala sina skulder. Det var kostnaderna för rustningen som hade spräckt hans ekonomi. Köpare var Per Danielsson med hustru och de är skrivna i Knutstorp från och med 1687.³⁰ Efter dessa händelser rustade Per Danielsson, Bengt Jönsson i Knutstorp och ryttaren Sven Håkansson i Ärnåmåla för Knutstorp. I indelningsverket blev dessa rusthållare i det nybildade rusthållet nummer 120 Knutstorp i majorens kompani av Smålands kavalleriregemente.³¹ Hur släktförhållandena hänger ihop framkommer i en arvstvist och av de längder, motsvarande husförhörslängder, som finns i en av Bäckabys kyrkböcker och som sträcker sig från 1688 till 1710. Måns Jönssons sonhustru i Knutstorp hette Elsa Håkansson. Hon var änka efter sonen Hemming Månsson och mor till sonsonen Per Hemmingsson. Bengt Jönsson, som var mantalsskriven i Knutstorp från och med 1682, var gift

---

²² Mantalslängder, Jönköpings län från 5 (fol. 254) till 14 (s. 855).

²³ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:28a, Västra häradsrätt 21 mars 1653 (s. 7).

²⁴ Bäckaby kyrkoarkiv LIa:1 (s. 74).

²⁵ Mantalslängder, Jönköpings län 38 (s. 172); Rullor, till exempel 1662:2 (fol. 162) och 1669:3 (fol. 173).

²⁶ Åberg (1975, s. 54f).

²⁷ Rullor, till exempel 1662:2 (fol. 162) och 1669:3 (fol. 173).

²⁸ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:28b, Västra häradsrätt 21–23 juni 1669 (s. 22).

²⁹ Göta hovrätt Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:28b, Västra häradsrätt 8 mars 1669 (s. 14), 25 juni 1669 (s. 29), 18 oktober 1669 (s. 47), 19 februari 1670 (s. 13) och 22 juni 1670 (s. 29).

³⁰ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:61, Västra häradsrätt 21–23 juli 1686 (opaginerad; AD bildid: v190338.b3090). Mantalslängder, Jönköpings län 44 (fol. 366).

³¹ Rullor 1683:5 (fol. 723v), 1692:3 (fol. 178v), 1696:4 (fol. 73v), 1694:4 (fol. 83v). Generalmönster-rullor 841 (s. 326).

med Elsas syster Kerstin Håkansdotter. Sven Håkansson var bror till systrarna.³² Att Bengt och Sven ägde jord i Knutstorp framkommer bland annat i en domboksuppgift från 1693.³³ Per Hemmingsson med hustru finns i mantalslängderna från och med 1698, uppenbarligen som jordägare.³⁴ Det var i dessa för oss diffusa ägarförhållanden som Måns Nilsson Trolle avled 1695.

Måns Nilsson Trolles ättlingar i Knutstorp

Måns Nilssons son, Hemming Månsson, nämns tidigast 1670 och då var han sin faders sventjänare i Knutstorp. Hemming överfördes 1674 från smålandskavalleriet till Wittenbergs regemente och där fanns han kvar ännu 1676.³⁵ Vad som sedan hände är obekant, men hustrun Elsa Håkansdotter kallas änka i 1678 års mantalslängd.³⁶ Hon dog i Knutstorp den 6 mars 1723. Enligt dödlängden föddes hon 1643 i Årnamåla och var dotter till Håkan Persson. Vidare nämner dödlängden att hon fick två barn med Hemming Månsson. Det ena av dessa bör ha varit Assar Hemmingsson och det andra var Per Hemmingsson.

Om Assar Hemmingsson är föga känt. Han gifte sig i Södra Solberga den 4 november 1698 med pigan Ingrid och 1702 skänkte han pengar till Bäckabys kyrka.³⁷ I en rulla från 1706 uppges att Assar Hemmingsson antogs som sventjänare för Knutstorp 1703, men fortsättning saknas.³⁸ Smålands kavalleriregementes fältkansli, inklusive manskapsrollorna, försvann 1709 i slaget vid Poltava eller vid kapitulationen som följde några dagar senare. På hösten samma år uppsattes ett nytt regemente i Småland och en ny ryttare anställdes för Knutstorp. Assar bör därför ha försvunnit i det ryska fälttåget. Det kan dock noteras att hans namn finns i mantalslängderna till 1708, men kolumnerna bredvid hans namn är tomma. Det kan bara bero på att militärer var befriade från mantalsskatten. Hustrun har däremot betalat. Mantalslängderna kan alltså inte tas som intäkt på att Assar Hemmingsson fanns kvar i Knutstorp under krigsåren och han nämns inte heller i kyrkböckerna.³⁹

Om Per Hemmingsson vet vi mera. Han avled i Knutstorp den 23 november 1739 och var enligt åldersuppgiften född omkring 1667. Han gifte sig 1697 med Brita Nilsson, men vigseldatum saknas i vigsellängden. Brita avled i Knutstorp den 22 maj 1756 i en uppgiven ålder av 89 år, men hon bör ha varit yngre. I annat fall födde hon sitt sista barn vid 55 års ålder. Delägarna i rusthållet Knutstorp anges i en generalmönsterrulla från 1724. Hälften ägdes av en son till Per Danielsson och den andra halvan var delad i två fjärdedelar. Den ena ägdes av Per Hemmingsson och den andra av en son till Bengt Jönsson. Hur fjärdedelarna uppkommit är okänt. I dödsrunorna över Per Hemmingsson och Brita Nilsson uppges att makarna hade fem söner och en dotter. Ytterligare en dotter hittas i födelselängden 1698, men hon omtalas ej därefter. Sonen Per avled 1719, men en namne föddes 1722. Åren före och efter 1730 fanns följande barn kvar i Knutstorp: Hemming, Nils, Johan, Maria och Per.⁴⁰ Dessa har inte följts och husförhörslängderna är illa förda och hopplösa att läsa. Däremot har Bäckabys ministeriallängder lästs till 1790-talets

³² Bäckaby kyrkoarkiv C:1 (s. 61, 68, 77 och så vidare); Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAABA:10 (Västra häradsrätt 7–10 oktober 1701, § 12), samt EVIIAABA:47 (Västra häradsrätt 27–29 januari 1702, § 71).

³³ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAV:63 (s. 26).

³⁴ Mantalslängder, Jönköpings län 55 (fol. 1204).

³⁵ Rullor, till exempel 1670:3 (fol. 212), 1672:3 (fol. 173v), 1674:3 (fol. 164v) och 1676:4 (fol. 121, 135f och 152v).

³⁶ Mantalslängder, Jönköpings län från 31 (s. 117) till 36 (s. 90).

³⁷ Bäckaby kyrkoarkiv LIa:1 (s. 160).

³⁸ Generalmönsterrullor 842 (opaginerad; RA bildid: A0028858_00051).

³⁹ Mantalslängder, Jönköpings län från 61 (fol. 86) till 65 (fol. 83); Generalmönsterrullor 843 (opaginerad; RA bildid: A0028858_00051).

⁴⁰ Fröderyds kyrkoarkiv AI:1 (s. 101). Fröderyd var moderförsamling till Bäckaby.

början och namnet Trolle finns inte i dem. Det har inte förts vidare och den år 1722 födde sonen Per Persson i Knutstorp valde att i stället kalla sig Apelgren. Kanske upptog han namnet när han blev nämndeman.⁴¹

Måns Jönsson Trolle i Stora Gudmundsås, Bäckaby socken

Skattebonden Måns Jönsson Trolle i Stora Gudmundsås i Bäckaby socken begravdes den 13 juli 1712. I dödlängden uppges att han föddes 1622, men om tidsangivelserna för de olika skeendena i hans liv summeras blir födelseåret 1632. Det stämmer med åldersuppgiften: 80 år. Under sitt liv kallades Måns Jönsson aldrig Trolle. Namnet finns endast i dödlängden och han hade inga barn. Vidare var han inflyttad och dödlängden anger Bäckседа i Östra härad som hans födelsesocken. Samma bör gälla för brodern Bengt Jönsson, som också fanns i Stora Gudmundsås. Han har aldrig påträffats med namnet Trolle och det finns inte bland hans efterlevande. Vid en arvstvist 1734 nämns dock tre avlidna bröder till Måns Jönsson och Bengt Jönsson. Två av dem kallas Trolle. Den här brödraskaran hör ursprungligen hemma i Östra härad och därför behandlas den utförligare i ett annat sammanhang.

Elin Haraldsdotter Trolle i Näs, Bringetofta socken

Den sista trolle som behandlas är kornettskan Elin Haraldsdotter Trolle i Näs i Bringetofta socken (se Bild 4). Hon avled den 7 mars 1709 i en uppgiven ålder av 60 år, men hon var äldre än så, ty hon var gift senast 1657 (se nedan). Antagligen föddes hon 1633 i Myrarås i Algutsboda socken i Sunnerbo härad.⁴² Fadern, Harald Trolle, var häradsfogde i Sunnerbo, men han kan ha haft sitt ursprung i Östra härad. I vilket fall hade han en koppling till häradet och det framgår av en tvist vid tinget den 15 september 1673. Målet gällde gränsen mellan kyrkbyn i Näshults socken och frälsehemmanet Boda. Ett av de framlagda vittnesmålen hade lämnats av Harald Trolle, som visade sig ha god kännedom om det omtvistade området. Detta förklarades med att hans föräldrar, vilka inte nämns med namn, »hadhe Ao [1]622 och [16]24 bodt i bodha».⁴³ Från Harald Trolle i Sunnerbo utgår en släkt som kallade sig Trolle, men den behandlas inte här.

Bild 4. Medeltidskyrkan i Bringetofta med förlängd långhus i väster. På kyrkans motsatta sida tillkom på 1700-talet en korsarm av trä vars storlek gjorde den till ett nytt långhus. Bildkälla: Wikimedia Commons.

Elin Haraldsdotter Trolle var alltså inflyttad till Västra härad och hon har tidigast påträffats 1657. Då var hon gift med Per Nilsson Hjort i Hjørset i Hylletofta socken.⁴⁴ Han blev mönsterskrivare vid det småländska kavalleriet 1648, befordrades till kornett 1659 och fick avsked 1675.⁴⁵ Han var död 1685, ty då kallas Elin änka i mantalslängden.⁴⁶ Per Nilsson Hjort nämns i Hylletofta första gången 1651 då han gav pengar till kyrkan, och

⁴¹ Se till exempel dödsrunan över Apelgren i Bringetoftas dödlängd, C:3 (s. 217).

⁴² VaLA, Algutsboda kyrkoarkiv C:1 (s. 226 och 283). Födelselängd: Harald Trolle fick dottern Elin 1633. Dödlängd i samma volym: Dottern Elin är antecknad som död 1634, men anteckningen har strukits över utan att någon förklaring lämnas.

⁴³ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAC:32, Östra häradsrätt 15–18 september 1673 (fol. 66f). Denna trollesläkt är inte publicerad, men flera värdefulla inlägg finns på Anbytarforum.

⁴⁴ VaLA, Hylletofta kyrkoarkiv LIa:1 (s. 20).

⁴⁵ Rullor 1648:7 (fol. 92), 1653:2 (fol. 83), 1656:3 (fol. 160), 1659:3 (fol. 247), 1674:3 (fol. 161) och 1676:20 (opaginerad; RA bildid: A0053946_00192).

⁴⁶ Mantalslängder, Jönköpings län 41 (fol. 799) och 42 (fol. 362).

därefter gav han också 1652, 1658, 1660 och 1661.⁴⁷ Hustru Elin nämns 1657, då också hon skänkte pengar.⁴⁸ Kyrkans räkenskaper är i det här fallet viktiga eftersom makarna i stort sett saknas i Hylletoftas mantalslängder. Makarna flyttade till Strete i Bringetofta 1661 och den 11 juni 1663 köpte de en gård i Näs i samma socken. Där bosatte de sig.⁴⁹

Tabell 2. Elin Haraldsdotter Trolle

Harald Trolle Död 1677 Häradsfogde i Sunnerbo härad			
Elin Haraldsdotter Trolle Född 1633? död 1709 G.m. kornetten Per Nilsson Hjort			
Göran (Persson) Hjort Förrymd soldat Inga kända barn	Anders (Persson) Hjort Ryttare Död barnlös	Erik (Persson) Hjort Vistades 1718 i »fiende- land« Död barnlös	Sara [Persdotter] G.m. korpralen Knut Knutsson i Tosteryd Barnen kallade sig med fadersnamn

Som änka bodde Elin Haraldsdotter Trolle kvar i Näs, men hon kom på obestånd och måste skuldsätta sig. Detta ledde till en lång serie av förvecklingar i vilka sönerna Göran Persson Hjort, Anders Persson Hjort, Erik Persson Hjort samt mågen, sergeanten Knut Knutsson i Tosteryd i Hylletofta socken, är synliga (se Tabell 2). Knuts hustru hette Sara enligt en katekisationslängd från 1692.⁵⁰ Vidare omtalas Göte Götesson i Ön i Norra Ljunga socken och i ett domboksprotokoll kallas han son till Elin Haraldsdotter,⁵¹ men det stämmer inte åldersmässigt. Göte Götesson avled i Norra Ljunga 1736 och i dödlängden anges hans ålder till 92 år.⁵² Det ger födelseåret 1644 eller däromkring. I stora drag kan sägas att kontroverserna började 1692, då fordringsägaren krävde Elin Haraldsdotter på pengar. Hon satte sin förhoppning till de obetalda löner som kronan var skyldig hennes man och 1693 gav hon svärsonen Knut Knutsson i uppdrag att försöka få ut pengarna i Stockholm.⁵³ Trots fordringsägarens protester sålde hon 1697 gården i Näs till Göte Götesson, som två år senare sålde vidare till Göran Hjort. Han ägde gården några månader varefter han avyttrade till brodern, ryttaren Anders Hjort. Detta ledde till nya kontroverser, ty Göran Hjort hade betalat Göte Götesson med den soldatlega som han fått när han lejde sig till soldat för Mörekulls rote i Malmbäcks socken. När legan var betald rymde han sin kos, men dessförinnan hade han hunnit med att sälja till Anders Hjort och han fick behålla egendomen.⁵⁴ En ny serie av konflikter ägde rum på 1720-talet. Det framgår av rättegångsprotokollen att Anders Hjort var avliden och att han inte hade några barn. Brodern Erik var inte heller i livet. Det var barn och barnbarn till Knut Knutsson som grälade

⁴⁷ Hylletofta kyrkoarkiv LIa:1 (s. 7, 9, 20, 25, 31, 37 och 41).

⁴⁸ Hylletofta kyrkoarkiv LIa:1 (s. 20 och 31).

⁴⁹ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:28b, Västra häradsrätt 12 juni 1665 (fol. 32v). Mantalslängder, Jönköpings län 19 (s. 848) till 22 (s. 713).

⁵⁰ Domkapitlets i Växjö arkiv, katekisationslängd FII:11 (s. 863).

⁵¹ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:63 (fol. 174v och Västra häradsrätt 10 april 1693, § 90) och ECIIAAAC:64 (Västra häradsrätt 8 juni 1696, § 10).

⁵² VaLA, Norra Ljunga kyrkoarkiv BI:1 (s. 153).

⁵³ Se fotnot 51.

⁵⁴ Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv EVIIAAAC:64 (Västra häradsrätt 8 juni 1696, § 10 och 107 och 10 juni 1697) och EVIIAAAC:85 (Västra häradsrätt 8 juni 1700 § 17 och 16 oktober 1700 § 2).

om arvet efter Anders Hjort. Kontrahenterna var bönder och de kallade sig med fadersnamn.⁵⁵

Avslutande kommentarer

Namnet Trolle har visat sig vara kient representerat i Västra härad under den period som undersökts. Endast sju namnbärare har hittats, men några släktband dem emellan är inte kända. Måns Nilsson Trolle och Per Nilsson Trolle kan dock ha varit bröder, men det är ett antagande. Ingen av namnbärarna har konsekvent kallat sig Trolle och namnet har inte förts vidare till barnen. Trollenamnet i Västra härad är således inte ett släktnamn enligt den definition som lämnades i inledningen. Det var ett tillnamn som ibland bars av enstaka individer. Tittar vi närmare på dem är kopplingen till det småländska kavalleriet, senare Smålands kavalleriregemente, påtaglig. Fem av namnbärarna var ryttare och en av dem avancerade till löjtnant. Elin Haraldsdotter Trolle hade också anknytning till det militära genom sitt gifte med en kornett. Endast skattebonden Måns Jönsson i Stora Gudmundsås var »civil«, men han har veterligen inte kallat sig Trolle. Det är i dödlängden som namnet finns. Vidare har namnbärarna brukat gårdar, men de flesta har suttit på krono. Med undantag för löjtnant Måns Nilsson Trolle och officersshustrun Elin Haraldsdotter Trolle, båda jordägare, tycks de övriga inte nämnvärt ha skilt sig från allmogen. Valet att kalla sig Trolle kan dock tolkas som en önskan att avgränsa sig från mängden. Mattias Johansson, liksom jag själv, har dock lagt märke till att trollarna på det övriga höglandet varit lite mer exklusiva. Bland dem finns borgare i Eksjö, gästgivare, rusthållare och officerare. Några av de senare nådde ryttmästares grad. Här finns också exempel på framväxande släkter som kallat sig Trolle. Namnet har alltså blivit ett släktnamn. Dessa teman faller dock utanför ramarna för den här inventeringen.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

[KrA=] Krigsarkivet

Generalmönsterrullor, Arkiv med löpande numrering (SE/KrA/0023)

841 (1692), 842 (1706), 843 (1712)

Rullor 1620–1723 (SE/KrA/0022)

1629:1, 1634:1, 1637:3, 1638:11, 1639:11, 1639:22, 1640:6, 1641:7, 1648:7, 1653:2, 1656:3, 1657:1, 1658:3, 1659:3, 1662:12, 1664:3, 1669:3, 1670:3, 1672:3, 1674:3, 1676:4, 1676:20, 1683:5, 1692:3, 1694:4, 1696:4

[RA=] Riksarkivet

Boskaps- m. fl. längder, Småland (SE/RA/5119/4)

32 (1631)

Jordeböcker, Jönköpings län (SE/RA/55201.06)

8 (1636), 11 (1639:1), 14 (1641), 18 (1645)

Landskapshandlingar, Smålands handlingar (SE/RA/5121.05)

1608:10, 1611:12, 1613:4, 1614:3, 1615:11

Länräkenskaper 1631–1820, Jönköpings län (SE/RA/5511.07)

19 (1640)

Mantalslängder 1642–1820, Jönköpings län 1643–1820 (SE/RA/55203.05)

1 (1643), 4 (1646), 5 (1647), 6 (1648), 7 (1649), 8 (1650), 9 (1651), 10 (1652), 11 (1653), 12 (1654), 13 (1655), 14 (1656), 19 (1661), 20 (1662), 21 (1663), 22 (1664), 23 (1665), 24 (1666), 25 (1667), 26 (1668), 31 (1673), 32 (1674), 33 (1675), 34 (1676), 35 (1677), 36 (1678), 38 (1681), 41 (1684), 42 (1685), 44 (1687), 51 (1694), 52 (1695), 61 (1704), 62 (1705), 63 (1706), 64 (1707), 65 (1708)

Älvsborgs lösen 1613 (SE/RA/5117)

27 (1613–1615)

⁵⁵ Göta hovrätt, till exempel EVIIAABA:612 (fol. 1033v1034v).

[VaLA=] Landsarkivet i Vadstena

Agunnaryds kyrkoarkiv (SE/VaLA/00002)

C:1 Födelse- och dopböcker 1612–1652

Domkapitlets i Växjö arkiv (SE/VaLA/00507)

FII:11 Katekisationslängd 1692–1694

Bäckaby kyrkoarkiv (SE/VaLA/00051)

C:1 Födelse- och dopböcker 1688–1714

C:3 Födelse- och dopböcker 1739–1804

LIIa:1 Kyrkoräkenskaper, Huvudräkenskaper 1645–1724

Fröderyds kyrkoarkiv (SE/VaLA/00087)

AI:1 Husförhörslängder 1720t–1736

Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv 15–197 (SE/VaLA/03825/03)

EVIIA AAC. Från underrätterna inkomna renovationer. Domböcker t.o.m. 1700 från Jönköpings län 27 (1631–1645, 1647–1650), 28 a (1651–1664), 28b (1665–1674), 32 (1663–1675), 61 (1681, 1683, 1685–1686), 63 (1691–1694), 64 (1695–1697)

EVIIA ABA. Domböcker från Älvsborgs, Skaraborgs, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Östergötlands, Hallands, Göteborgs och Bohus län 1700–1970, 10 (1701), 47 (1702), 612 (1723)

Hylletofta kyrkoarkiv (SE/VaLA/00149)

LIIa:1 Räkenskaper för kyrkan 1638–1703

Norra Ljunga kyrkoarkiv (SE/VaLA/00263)

BI:1 Inflyttningslängder 1787–1825

Södra Solberga kyrkoarkiv (SE/VaLA/00367)

C:1 Födelse- och dopböcker 1690–1781

Tryckta källor och litteratur

Johansson, M., (2019), *Ofrälse trollar i Eksjö stad*, Småskrifter från Landsarkivet i Vadstena nr 5. ISBN: 978-91-88366-98-6.

Sparrlöf, G., (1992), »Johan Håkansson och släkten Trolle i Björkö«, *Släkt och Hävd* 1992:2, s. 81–89. ISSN: 0489-1090.

Sparrlöf, G., (2018), »Namnet Trolle i byarna Broby och Åhult i Jönköpings län – släktnamn eller gårdsangivelse?«, *Svensk Genealogisk Tidskrift* 2018:2, 97–126. ISSN: 1654-1731.

Sparrlöf, G., (2022), »Ryttmästaren Nils Håkansson Trolle – en diskussion om ursprunget«, *Släkt och Hävd* 2022:4, 98–107. ISSN: 0489-1090.

Åberg, A., (1975), »Smålands ryttare«, s. 13–130 i Berg, L. O., (red.), *Kungl. Smålands husarregementes historia*, Föreningen Smålandshusarers redaktionskommitté, Eksjö. LIBRIS-ID: 258818.